

Wyrobisz, Andrzej

"Instrukcijos feodalinių valdų administracijai Lietuvoje XVII-XIX a.", wyd. Zigmantas Kiaupa i Jūratė Kiaupienė, Vilnius 1985 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 77/2, 430-431

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

teriale źródłowym zmusiły L. Niléhna do wzięcia pod uwagę jedynie studentów uczelni niemieckich i holenderskich. Spośród około 3530 Szwadów przyjętych na uniwersytety w tych krajach w XVII w., dla 1867 (53%) udało się autorowi zebrać dane o ich karierach i ostatecznej pozycji w społeczeństwie. Wszyscy oni pochodzą z terytoriów etnicznych szwedzkich, bądź z Finlandii, gdyż autor pominał osoby obcego pochodzenia, pozostające jedynie czasowo w służbie szwedzkiej. Część analityczna uzupełniona jest 75 tabelami, pozwalającymi na kontrolowanie wywodów autora.

Ostatnia część pracy poświęcona jest analizie przebiegu studiów. Na przykładzie trzech uniwersytetów (Lejda, Wittenberga, Gryfia) autor rozpatruje takie kwestie jak: wpływ pochodzenia społecznego, a co za tym idzie sytuacji materialnej na wybór uczelni, uprzednie wykształcenie studiujących tam Szwedów; odpowiada też na pytanie, jaki procent studentów uzyskiwał tam dyplomy, a jaki zadowalał się szwedzkimi otrzymanymi przed wyjazdem lub po powrocie. W tej części bierze się pod uwagę 1743 osoby, czyli 49% wszystkich studiujących wtedy za granicą Szwedów.

W ostatnim rozdziale problem studiów zagranicznych omówiony został w kontekście międzynarodowym (studenci szwedzcy a studenci duńscy). Skądinąd ogólnoskandynawskie ujęcie tej kwestii prezentował już inny badacz (S. Bagge, „Nordic Students at Foreign Universities until 1660”, „Scandinavian Journal of History” t. IX, 1984, z. 1).

Zebrany przez autora materiał został przeanalizowany bardzo wnikliwie, jednakże zastosowana w pracy metoda biografii zbiorowej (chyba zresztą jedyna skuteczna przy badaniu tak licznej grupy, jaką stanowią Szwedzi studiujący za granicami swego kraju w XVII w.) nie jest bez zastrzeżeń. Nie uwzględnia ona niektórych ciekawych i ważnych dla tematu zagadnień. Zestawienie przebiegu kariery i ostatecznych pozycji w społeczeństwie członków tej grupy nie ukazuje wszystkich mechanizmów „robienia” kariery. I tak z omawianej pracy nie dowiadujemy się nic o wpływie powiązań rodzinnych i klientalnych na kariery byłych studentów. Bardzo istotne nieraz były dalekie nawet parantele z rodami należącymi do elity politycznej i społecznej ówczesnej Szwecji. Przynajmniej do roku 1680 właściwy wybór małżonki mógł mieć decydujące znaczenie dla dalszej kariery, szczególnie na najwyższym szczeblu (na ten temat zob. K. Ågren, „Rise and Decline of Aristocracy. The Swedish Social and Political Elite in the 17th century”, „Scandinavian Journal of History” t. I, 1976). O ostatecznej pozycji decydowały więc nie tylko czynniki wzięte pod uwagę przez autora. Aby móc ujawnić je wszystkie (o ile to w ogóle jest możliwe) należałoby przebadać indywidualnie karierę każdego studenta i jego powiązania z tzw. osobami wpływowymi.

Niewątpliwie jednak rozprawa L. Niléhna jest godna uwagi nie tylko ze strony badacza dziejów Szwecji; warto by ją wykorzystać dla studentów porównawczych. Książka nie została niestety zaopatrzona w streszczenie w którymś z języków kongresowych.

M. Kop.

Instrukcijos feodalinų valdų administracijai Lietuvoje XVII—XIX a., wyd. Zigmantas Kiaupa i Jūratė Kiaupienė, Lietuvos TSR Mosklu Akademijos Istorijos Institutas, Vilnius 1985, s. XV, 236.

Kolekcja wydanych drukiem instrukcji gospodarczych dla dóbr wielkiej własności ziemskiej na obszarze Rzeczypospolitej Obojga Narodów wzbogaciła się o nową publikację źródeł dotyczących terenów litewskich. Tom, który przygotowali Zigmantas Kiaupa i Jūratė Kiaupienė, zawiera 58 instrukcji gospo-

darczych dla dóbr magnackich i królewskich na Litwie, w tym 4 dotyczące ogólnie dóbr birżańskiej linii Radziwiłłów (dwie Krzysztofa Radziwiłła z 1621 r., jedna Bogusława Radziwiłła z 1669 r. i jedna Ludwika Karoliny z Radziwiłłów księżnej neuburskiej z 1694 r.), 24 dla dóbr birżańskich Radziwiłłów (w XIX w. Tyszkiewiczów) z lat 1609—1834, 12 instrukcji dla dóbr dubińkowskich Radziwiłłów (później także Tyszkiewiczów) z lat 1666—1845 i 18 dla ekonomii szawelskiej i wyodrębnionego z niej zespołu dóbr żagorsko-gruździewskich z lat 1639—1858. 41 spośród opublikowanych instrukcji spisano w okresie przedrozbiorowym. Po 21 instrukcji pochodzi z XVII i XVIII w., tylko 16 z XIX w. Teksty wybrano z zespołów Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Litewskiej SRR w Wilnie, Centralnej Biblioteki Akademii Nauk Litewskiej SRR w Wilnie oraz Centralnego Państwowego Archiwum Historycznego Białoruskiej SRR w Mińsku; wykorzystano także znajdujące się w tychże archiwach mikrofilmy Metryki Litewskiej z Centralnego Państwowego Archiwum Akt Dawnych w Moskwie oraz Archiwum Radziwiłłów z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie. Z wyjątkiem jednej instrukcji (nr 11 d) w języku niemieckim i dwóch XIX-wiecznych tekstów rosyjskich (nr 47 i 48), wszystkie opublikowane źródła spisane były po polsku.

Instrukcje dotyczą nie tylko gospodarki rolnej i hodowlanej, ale również handlu (nr 10, specjalna instrukcja dla faktora), gospodarki leśnej (nr 11 e, 16, 32), istniejących na obszarze dóbr radziwiłłowskich miast (nr 5 i 6 — osobne instrukcje Krzysztofa Radziwiłła dla Birż z 1609 i 1611 r.; nr 11 b i 11 c — ordynacja dla Birż z 1686 r.; nr 13 instrukcja dla Birż z czasów Karola Stanisława Radziwiłła „Panie Kochanku” z 1777 r.; nr 17 — instrukcja dla Birż z 1810 r.; nr 18 — instrukcja Michała Tyszkiewicza dla Birż z 1817 r.; ponadto sprawy miejskie pojawiają się wielokrotnie w instrukcjach ogólnych). Jak wszystkie tego rodzaju źródła nie mają charakteru wyłącznie normatywnego lub postulatywnego, ale również — dzięki znacznemu pragmatyzmowi i cechującemu autorów tych instrukcji poczuciu rzeczywistości — zawierają wielką ilość informacji o faktycznym stanie gospodarki w dobrach wielkiej własności. Są to więc źródła bardzo ważne dla poznania tej gospodarki, jej funkcjonowania i przemian w ciągu 200 lat, podejmowanych w jej ramach reform, wiedzy ekonomicznej właścicieli dóbr lub ich administratorów. Bardzo istotne jest, że opublikowane źródła dotyczą terenów i kompleksów majątków ziemskich słabo znanych historykom, a przecież odgrywających poważną rolę w gospodarce przedrozbiorowej Rzeczypospolitej.

Edytorskie opracowanie jest bardzo oszczędne, ogranicza się do minimalnej ilości przepisów tekstowych i objaśniających nazwy miejscowe i osoby (nie wszystkie!) oraz niezbędnych informacji o rękopisach; resztą zredagowane po litewsku są one mało użyteczne dla czytelników nie znających tego języka. Przydatne są natomiast indeksy (rzeczowy i geograficzny), których hasła podano w takim brzmieniu, w jakim występują w opublikowanych tekstach, a więc przeważnie po polsku, w niewielkiej ilości po rosyjsku, zaś w indeksie geograficznym także po litewsku, ale z odesłaniem do odpowiednich haseł polskich. Pożyteczna jest również skrócona wersja wstępu w języku rosyjskim.

A. W.

I. W. Własowa, *Tradycje krestjanskogo ziemiepolzowanija w Pomorje i Zapadnoj Sibiri w XVII—XVIII ww.*, Izdatielstwo „Nauka”, Moskwa 1984, s. 231.

W książce przedstawiono systemy uprawy i sposoby użytkowania rozmaitych typów gruntów ornych przez chłopów tzw. Pomorja i Syberii Zachodniej w XVII i XVIII wieku. Analiza porównawcza rolnictwa tych dwóch olbrzymich obszarów